

<https://doi.org/10.18485/analiff.2024.36.1.1>

811.113.5*373.611

811.113.5*373.7

Деривационо гнездо лексеме *smør* 'путер' у савременом норвешком језику: творбена, семантичка и фразеолошка анализа

Софија А. Биланџија*

Филолошки факултет, Универзитет у Београду, Катедра за германистику

 <https://orcid.org/0000-0002-8974-6559>

Кључне речи:

smør,
норвешки језик,
деривационо гнездо,
творба речи,
семантика деривата,
фразеологија

Апстракт

У раду се врши творбено-семантичка и фразеолошка анализа деривационог гнезда лексеме *smør* у савременом норвешком језику, која са својим основним значењем 'путер' одражава старије стање у језику и није замењена позајмљеницом као у многим другим германским језицима. На материјалу ексцерпираном из три речника норвешког букмола и риксмола анализирамо садејство творбене основе и општекатегоријалног значења афикса у релативно мањем броју првостепених и другостепених деривата, при чему се показује висок степен асиметрије у развоју значења и елемената који учествују у конституисању значења код деривата насталих од лексеме *smør* и њеног првостепеног деривата *smøre* у општијем значењу 'мазати'. Потом је извршена анализа преко 80 сложеница у којима се *smør* јавља као одредба и језгро и установљене су значењске групе са посебним фокусом на томе како шире знање о језику и култури учествује у рестриктивном потенцијалу одредбе. У фразеолошкој анализи се установљава да у фразеологизмима од целокупног деривационог гнезда учествују свега четири лексеме, и то у фразеологизмима различитих супкласа од којих је најбројнија група идиома. (Њимљено: 5. марта 2024; Њрихваћено: 7. априла 2024)

<https://analifil.bg.ac.rs>

* Филолошки факултет
Катедра за германистику
Студентски трг 3
11000 Београд, Србија
sofija.bilandzija@fil.bg.ac.rs

1. Уводна разматрања

У раду испитујемо деривационо¹ гнездо лексеме *smør* 'путер' у савременом норвешком букмолу његове творбене, значењске и фразеолошке особености. Ова лексема има релативно развијено деривационо језгро и означава твар или намирницу која је одувек имала важан културолошки значај за норвешку језичку заједницу. Иако је услед тога овај материјал погодан и за лингвокултуролошка истраживања, у раду се фокусирамо на традиционалнији језички приступ, при чему одређене лингвокултуролошке аспекте узимамо у разматрање секундарно, и то нарочито везано за фразеолошка питања. Ова лексема и њено деривационо језгро занимљиви су за анализу и услед своје особености у лексичким системима скандинавских језика у поређењу са другим германским језицима: једино је у скандинавским језицима очувала значење 'путер', док је у осталим језицима у наведеном значењу когнатна реч замењена позајмљеницом *butter/Butter*.

Циљеви рада су вишеструки. Први је утврђивање инвентара твореница које чине деривационо гнездо дате лексеме, те испитивање њиховог творбеног статуса и творбених особености. Други је опис и семантичка анализа твореница, у којој настојимо да утврдимо како значење лексичке морфеме у творбеној основи (у даљем тексту: ТО) учествује у конституисању значења творенице скупа са опште-категоријалним значењем афикса. Трећи циљ везан је за одређење формалне и семантичке структуре фразеологизама у којима се јављају творенице из деривационог језгра.

Грађа за рад ексцерпирана је из најзначајнијих општих једнојезичних речника норвешког букмола и риксмола: НАОБ (*NAOB – Det Norske Akademis ordbok*), РМО (*Norsk riksmålsordbok*), БМО (*Bokmålsordboka*). РМО је штампани речник који је излазио у периоду између 1937. и 1957, а након ревизије у последње две деценије 20. века су се 1995. године појавила два допуњена и ревидирана тома (укупно шест томова). Сви речници букмола и риксмола су настали на основама речника РМО, а НАОБ је његов директни дигитални наследник. Број твореница се разликује у сва три речника, а на материјалу ексцерпираном из РМО имамо увид и у нешто старију материјалну културу.

2. О етимологији

Важно је осврнути се на порекло и примарно значење лексеме *smør* јер би се са синхронијског становишта могло доћи до невалидних закључка о семантици деривата. Наиме, из синхронијске перспективе долази се до закључка да је у процесу деривације *smør_s* > *smøre_v* дошло до проширења значења деривата ('путер' > 'мазати'), док нам дијахронија пружа увид у то да се оригинално значење лексеме *smør* ('маст', 'масноћа') изгубило, те да је данашње основно значење заправо уже у односу на време кад је дериват *smøre* настао. То је у складу са закључцима Толстаје да су примарно етимолошко значење или

1 Овде термин деривациони примењујемо тако да се односи на целокупну дериватологију, схваћену као науку о творби речи, а не искључиво на творенице настале извођењем (деривацијом).

његови трагови често боље очувани у дериватима него у самој мотивној речи (Толстая, 2008: 176).

Старонорвешка реч *smør/smjør* (дат. *smørvi*) води порекло од протогерм. **smērwa-* (уп. ст.дан. *smør*, ст.шв. *smior/smør*, ствн. *smero*, ст.фриз. *smere* и срвн. *smēr* (Falk/Torp, 1990: 779; Bjorvand/Lindeman, 2007: 1006). Реч је о именици која је исходишно са својом јаком *wa-* основом деадјективског порекла развила значења везана за масно, мазиво и лепљиво (DWB, s. v. *schmer*). Још у старо време реализује и значење 'путер' у сложеницама са одредбом у значењу 'крава', уп. ствн. *chuosmero*, ст.нор. *kúasmjør*. Изведеница од именице **smērwa* је глагол **smērwan*, у ст.нор. *smyrva/smyrja* 'мазати', 'помазати'. Старе изведенице су и именице *sturning* 'помазање'² од основе претерита (ст.нор. *smyrja – smurði*) и *smursl* 'мелем'.

3. Творбено-семантичка анализа

У анализи твореница са ТО *smør* и *smør-* разматрали смо мотивисаност референцијалног односа које исказују узимајући у обзир значење ТО и значење творбеног форманта.

3.1. Изведенице

Деривационо гнездо лексеме *smør* чине три првостепена деривата (глагол *smøre* и придеви *smøret(e)* и *smøraktig*) и седам другостепених деривата, углавном именица изведених од глаголске ТО *smør-/smur-* (*smører*, *smøreri*, *smørbar*, *smøring*, *sturning*, *smørje* и *smørelse*), од чега последњих пет чине сложону скупину парцијалних синонима.

3.1.1. Именица *smør* као творбена основа

Именица *smør* се према НАОБ и РМО јавља у четири семантичке реализације³: 1) а) масноћа која се бућкањем издваја из млека (нарочито крављег), б) масноћа из путера која се издваја кад се путер додаје у врелу кашу, в) (колоквијално) маргарин⁴; 2) материја која наликује на путер (уп. сложеницу *peanøttsmør* 'путер

2 Значење 'помазања' је у међувремену у потпуности нестало у норвешком језику, док се у шведском језику делимично очувало, додуше у речнику означено као застарела или историјска употреба (*smørja till konung, sista smørjelsen*).

3 Нарочито је БМО у својој последњој ревизији (2018–2024) значајно поједноставио структуру речничког чланка, тако да се одреднице сада јављају изузетно пречишћене, значења су укрупњена и илуструју се са мање примера, чиме се губи доскорашња употребна вредност за лингвистичку анализу.

4 У вези са значењем 'маргарин' треба обратити пажњу на двосмисленост у исказу. Као прво, у сврхе оглашавања, рекламирања и маркирања производа, закон не дозвољава да се путером назове производ који није од млека. У том смислу законски као путер нису препозната значења 1в и 2. Осим тога, у језику постоји примарна реч за маргарин (*margarin*), те је ова реализација заснована с једне стране највероватније на платисемији, а с друге на томе што језгро може да репрезентује сложеницу као целину, чиме се укида оригинална важна дистинкција која се реализује у сложеници као специфичној семантичкој позицији; у норвешком језику постоји опозиција између *natursmør* ('природни путер' = путер, маслац) и *kunstsmør* ('вештачки путер' = маргарин). Одредба овде има *рестриктивни капацитет* јер успешно ограничава денотацију језгра. Уколико одредба није у могућности да семантички ограничи језгро и тако га издвоји из одређене тематске групе, сложеница није могућа. До настанка маргарина сложеница *natursmør* није

од кикирикија’); 3) (дијалектално, колоквијално) крмељ (уп. сложеницу *øyestør*), 4) а) раздраганост у гласу, б) сладак, пријатан глас (нарочито тенор).

Уочавамо, дакле, да су секундарна значења 2) и 3) настала метафором, индукована семом која означава меку и мазиву конзистенцију ове твари, док је реализација 4) такође метафорична, али овог пута заснована на преносу конкретно – апстрактно. Овај тип метафоричног преноса може се посматрати и као врста синестезије као семантичке трансформације: схватање и исказивање осета једног чула појмовима који означавају осете других чула (уп. Драгићевић, 2007: 155).

Изведенице од ТО *stør* су глагол *smøre* ‘мазати’ и придеви *smøret(e)* ‘који има путера на себи’ и *smørtig* ‘путераст’. Испитаћемо семантику ових деривата анализом односа између ТО и афикса с обзиром на то да је значење изведеница типично мотивисано и настаје у спречи значења творбене основе и опште-категоријалног значења афикса (Гортан-Премк, 2004: 127; Драгићевић, 2007: 191–193).

Инвентар суфикса који учествују у творби глагола је у норвешком језику, као усталом и другим скандинавским језицима, врло ограничен, а суфикс *-e* је најфреквентнији и семантички неспецифичан. Он од именичких ТО изводи глаголе у најмање 9 значењских категорија (уп. Thorell, 1981: 148–153 за шведски), а резултати су слабије предвидиви (значења, између осталог, могу бити стативна, инхоативна, фактитивна, орнативна, привативна, итд.).

Примарно значење глагола *smøre* изведено је од данас изгубљеног ‘маст/масноћа’ (уп. срп. маст – мазати – масло – маслац) и орнативног је значења (‘наносити какву меку твар на површину’ и ‘прекривати какву површину меком твари’). Он у овом значењу колоцира са именицама које означавају мазиву твар (*syltetøy* ‘џем’, *salve* ‘мелем’, *solkrem* ‘крема за сунчање’) у конструкцијама *smøre X på/over Y* (‘мазати X на Y’), те са именицама које означавају површине у конструкцијама *smøre Y med X* ‘мазати YX-ом’ (*smøre kaken med syltetøy*, *smøre såret med salve*, *smøre ryggen med solkrem*)⁵, па и са самом именицом *stør*. Осим тога, може се јавити у конструкцији *smøre smørbrød* ‘мазати сендвич’ тј. ‘направити сендвич’, *smøre niste* ‘мазати ужину’ тј. ‘направити ужину’, *smøre mat* ‘мазати храну’ тј. ‘правити сендвиче’, где је објекат ефициран, дакле, значење глагола је каузативно (‘направити шта на одређени начин’)⁶. За активност наношења какве масне твари везано је и секундарно значење ‘подмазивати’ (‘наносити или утискивати маст / уље’), с тим што тада колоцира само са именицама које

била могућа јер је сваки путер био природан путер. Тек се појавом маргарина и могућношћу да се и он као меки намаз именује истим појмом (*stør*) указала могућност контраста између једног ‘природног’ и другог ‘вештачког’ (о рестриктивном капацитету скандинавских сложеница уп. Bilandžija, 2017: 107–108). Исто то у вези са герм. *smero*: *chuosmero*.

5 Међу могућим конструкцијама јавља се и *smøre med X over Y* (уп. *smøre med syltetøy over deigen*).

6 Овде можемо упоредити конструкције које су формално истоветне, али изражавају различиту семантику: *smøre brodskiva med smør* ‘намазати хлеб путером’ према *smøre brodskiva med god samvittighet*, дословно: ‘намазати хлеб са добром савешћу’, тј. без гриже савести. Именицу *brodskive* онда тумачимо или као кришку хлеба (примарно значење) или пак као сендвич (секундарно значење).

означавају машине, апарате, механизме и алате или њихове покретне делове (на пример, *lås* 'брава', *aksel* 'осовина', *symaskin* 'машина за шивење', *sykkel* 'бицикл'). Из семантичке перспективе, на прелазу између претходне и ове семантичке реализације налази се она везана за премазивање/утискивање мазива на/у предмет који није апарат или машина, већ је концептуализован као равна површина, али премазивање има одређену сврху: да предмет боље функционише. Тада глагол колоцира са именицама *ski* 'скије', *snowboard*.⁷

Два секундарна значења, 'подмићивати' и 'мацкати/мазати/лоше сликати'⁸ нису у корелацији ни са каквим посебним сличним значењем лексеме у ТО, већ су настала трансформацијом целокупног садржаја глаголске лексеме. Последње секундарно значење 'гући/бити' је према норвешком етимолошком речнику развијено у немачком језику, те се може сматрати да је значење у целини позајмљено у периоду изузетно интензивног утицаја немачког језика на скандинавске (нисконемачког у периоду између 13. и 16. века, те високонемачког након реформације) (Falk/Torp, 1999: 779).

У основном значењу придева *smøret(e)* пресликава се ТО у нешто ширем значењу од данашњег основног: 'путер' или 'масноћа'. Значење творенице *smøret(e)* притом није у потпуности предвидиво најпре услед веома општег значења форманта *-et/-ete*, који означава карактеризацију у најширем смислу ('који је нечим опремљен', 'који је за нешто везан', 'који подсећа на нешто', 'који припада'). У том смислу би значење наведеног придева могло бити и синоним придева *smøraktig*, иако анализа показује да је реализована спрега „значење лексеме у ТО” + „који је нечим опремљен”, у овом случају орнативно значење 'намазан' или 'умазан путером/масноћом'. У секундарним значењима ('претерано љубазан' и 'сладуњав') учествује секундарно значење лексеме у ТО (уп. зн. 4 а и б), са развијеном негативном конотацијом.

Придев *smøraktig* има развијено само једно значење, 'путераст', 'који (својим изгледом/конзистенцијом) подсећа на путер'. У конституисању његовог значења учествује, дакле, лексема *smør* у свом основном значењу и суфикс *-aktig* у свом најпродуктивнијем општекатегоријалном значењу 'који је као ТО', 'који подсећа на ТО'⁹ (уп. Thorell, 1981: 136–137).

3.1.2. Изведенице од ТО *smør-/smur-*

Изведенице *smører*, *smører*, *smøring*, *smurning*, *smørje* и *smørelse* су именице и све су изведене од примарне или метафонизоване глаголске основе, на основу чега можемо очекивати да ће се у њима пресликати значења везана за значења глагола *smøre* (мазање, подмазивање, подмићивање, мацкање), а не значења везана за значење 'путер'. Од глаголске ТО изведен је само један придев, *smørbar*.

Именице *smøring*, *smurning* и *smørelse* су глаголске именице изведене

7 У речницима постоји одређена варијантност, па се ово значење час подводи под прво, а час под друго.

8 Ово значење може бити проширено тако да означава било какав дилетантски или немарно обављен посао.

9 Осим овог значења, суфикс *-aktig* ређе може имати и значења 'који је пун чега' (*feilaktig*) и 'који показује склоност ка чему' (*lognaktig*).

суфиксима *-ing*, *-ning* односно *-else*. Иако се *-ing* и *-ning* у скандинавским језицима из историјско-језичке перспективе могу сматрати аломорфима (Söderbergh, 1971: 84), у нашем материјалу уочава се комплементарна дистрибуција. Критеријуми дистрибуције нису у довољној мери истражени иако су одавно уочене неколике тенденције¹⁰ од којих је можда најважнија, и за нашу анализу најактуелнија, конкурентност ових суфикса: изведенице на *-ing* су доминантно процесуалног значења, а изведенице на *-ning* од исте ТО су махом резултативног значења (уп. *bygging:bygning*, *talking:talkning*) (Leira, 1992: 147; Vinje, 2013: 30)¹¹. У својим основним значењима све три именице би потенцијално могле означавати напросто „активност означену ТО” са могућношћу пресликавања различитих компонената значења из ТО.

Ипак, именица *smøring* у основном значењу и именица *smørelse* имају процесуално значење (‘мазање’) с очекиваном застарелашћу суфикса *-else* (уп. фусноту 9). Именица *sturning* пак развија само конкретна значења, те је у примарном значењу лексикализована као ‘мазиво’. То значење развила је и именица *smørelse*. Све три именице имају по једно секундарно значење ‘мелем’¹², а именице *smøring* и *sturning* још и ‘подмићивање’ и ‘мито’ (у речницима није диференцирана лексикализација апстрактно > конкретно). Само именица *sturning* има развијено значење ‘батине’. Ове именице су добра илустрација тога да се у семантици деривата одражавају и примарна и секундарна значења лексеме која је у њиховој ТО, те да могу чинити комплексни и семипредвидив скуп парцијалних синонима када у процесу деривације учествују афикси сличног значења и функције.

Именице *smører* и *smører* добар су пример за илустрацију утицаја значења ТО и творбеног афикса на значење деривата (уп. Драгићевић, 2007: 194). С једне стране, афикс *-er* у именици *smører* учествује у најширем значењском опсегу „вршилац радње”, али се у значење деривата пресликава неколико различитих значења или делова значења ТО: ‘подмазивање’ са специфичним сужењем значења ‘бродске машине’ (машиниста на броду), ‘мазање’ са сужењем значења ‘мазање скија’, а посебно су занимљиви преноси у низу везаних, а данас фреквентнијих употреба везаних за пејорацију значења (*smøre* 5): 1) ‘молер’, 2) ‘сликар без талента’, ‘мазало’, 3) ‘писац без талента’, ‘пискарало’. С друге стране, код именице *smører* нема сумње у то да значењски елемент ТО треба тумачити као пејорацију значења, где целокупност контекста обезбеђује управо суфикс *-eri*: он данас продуктивно гради глаголске именице негативног и пејоративног

10 Осим наведене, која је за наш рад најважнија, уочавају се питања фреквентности и конкурентности. Суфикс *-ning* је далеко фреквентнији у букмолу него у ниношкју, иако се последњих деценија и у букмолу јавља предилекција ка *-ing*. У ниношкју је суфиксу *-ing* конкурентан суфикс *-nad*, у букмолу суфикс *-else*: овај суфикс више није продуктиван иако у инвентару постоји велик број фреквентних изведеница које су део централног вокабулара, а изведене су овим суфиксом (уп. Leira, 1992: 116–117; Vinje, 2013: 26).

11 То, наравно, не искључује појаву да се од исте ТО могу извести речи истог значења (на пример, *forurensing* и *forurensning*, оба у значењу ‘загађење’), а често се указује на то да је оваква семантичка диференцијација консеквентно присутна ипак само код мањег броја парова (Leira, 1992: 253–294; Vinje, 2013: 30–32).

12 Поставља се оправдано питање колико је ово значење везано за синхроно значење ‘мазати’, а колико за „талог” преостао из старих изведеница *smyrsl* (‘мелем’) и *sturning* (тада само у значењу ‘помазање’).

значања¹³ и резултат девербалних и деноминалних твореница треба тумачити као данас као активност, понашање, поступак који се негативно вреднује. Као код свих глаголских именица, могућа је секундарна лексикализација апстрактно > конкретно ('лоше сликање' > 'лоша слика').

Именица *smørje* издвојена је од осталих у систему творбено, семантички и граматички. Реч је о старој изведеници суфиксом *-e* (прагерм. суфикс *-j-* је стари суфикс за творбу глагола), данас непродуктивним. Њено некада генералније значење 'масноћа', 'мазиво' данас се региструје само као дијалектална варијација, док у општем вокабулару норвешког букмола учествује само у значењу 'лепљива маса', 'грозота', 'глиб'. Граматичка специфичност се огледа у томе што се мења искључиво по парадигми женског рода, што је реткост и феномен који захвата само изразито дијалекталне или експресивне речи (*smørja*, без дублетних облика **smørjen/smørja*, како би систем претпостављао).

У комплексном творбеном значењу придева *smørbar* '(раз)мазив' учествује ТО у свом примарном значењу 'мазати' и суфикс *-bar* који једнозначно има пасивно-модално значење ('који се може + ТО'). Наше истраживање показује да за сада није реализован ниједан други пренос значења ТО од потенцијално могућих, те за сада на пример није регистровано значење 'подмитљив'.

3.2. Сложенице

У овом одељку испитујемо структуру и значење сложеница у којима се *smør* јавља било као одредба било као језгро. Материјал се састоји од мањег броја сложеница са језгром *smør* него оних са одредбом *smør(e)*, због тога што грађа репрезентативно нагиње у корист одредбе *smør* због природе речника из којих је ексцерпирана: док су речници БМО и НАОБ електронски и тиме лакше претраживи, речник РМО је штампани речник у шест томова и абecedно је претражив, превасходно кад је реч о лексеми *smør* као одредби.

3.2.1. Сложенице са језгром *smør*

Будући да је прототипична сложеница у норвешком језику детерминативна, језгро је њен граматички и семантички центар. Све сложенице са лексемом *smør* биће именице са очекиваном парадигмом једносложних именица средњег рода (*smør – smøret – smør – smøra/smørene*). Семантички је лексема *smør* овде *genus proximum*, она ће одредити категоријалну припадност целокупне сложенице, док ће језгро сузити и профилисати његову екстензију (Römer/Matzke, 2005: 73; Bilandžija, 2017: 107).

У нашем материјалу се доминантно јавља језгро *smør* у значењу 'путер' или 'материја која наликује на путер'. Међу овим сложеницама јављају се три доминантне значењске групе: „врста путера”, „смеса путера и друге намирнице” и „прехрамбена твар налик на путер”.

13 Друга велика значењска група је творба именица са значењем места на ком се врши нека професионална радња, нпр. *bakeri*, *meieri*. Потенцијална интерпретација лексеме *smøregi* као места на ком се производи путер није немогућа, али је синхронизиски блокирана постојањем лексеме *meieri* 'млекара'.

Првој сукласи припадају сложенице *meierismør*, *setersmør*, *ffellsmør*, *gårdssmør*, *bondesmør*, *kviteseidsmør*, *natursmør*, *kunstsmør*, *importsmør*, *matsmør*, *stekesmør*, *sommersmør*, *vintersmør*, *gress-smør*. Већина ових сложеница се фокусира на порекло путера, па је тако *meierismør* 'путер из млекаре', *importsmør* 'увозни путер', а *setersmør* 'путер са катуна'. С једне стране, ове сложенице су изврсна илустрација принципа диференцијације који врши одредба стављајући значење сложенице у хипонимски однос према значењу језгра, чиме разграничава подтипове у оквирима једне исте категорије (Bilandžija, 2017: 50). На тај начин је *meierismør* антоним лексема *gårdssmør* 'путер са имања' и *bondesmør* 'сеоски путер' с једне стране, и лексема *kunstsmør* и *margarin* с друге. То је путер направљен у млекари, дакле, индустријски, за разлику од друга два која се праве ручно, на традиционални начин, али ипак у млекари, те је производ од млека, за разлику од маргарина. С друге стране, ове сложенице, које су живи и фреквентни називи типова путера у норвешком, сведоче и о културолошком значају путера као намирнице јер се уопште указује потреба за овим типом диференцијације. Упоредимо, на пример, односе између других сложеница, као што су *ffellsmør* 'путер са планине' према *kviteseidsmør* 'путер из Квитесејда'¹⁴, *matsmør* 'путер за припрему хране' према *stekesmør* 'путер за печење/пржење' или пак *vintersmør* 'зимски путер' према *sommersmør* 'летњи путер' (за ову лексему везана је и сложеница *gress-smør* 'путер од траве' да означи путер који је настао у време кад стока пасе траву).

Другој сукласи припадају сложенице које означавају мешавину путера са неком другом намирницом, која се обично користи као намаз или зачински путер у припреми хране. Оне се могу парафразирати синтагмом *smør med ...* ('путер са ...'): *persillesmør* = *smør med persille*, *kryddersmør* = *smør med krydder*, *ansjossmør* = *smør med ansjos*. Ово је из културолошке визууре транспарентан значењски модел који би требало да даје предвидљив низ твореница и мимо онога што је лексикализовано у речницима¹⁵. Ово смо тестирали претраживањем очекиваних сложеница чија би одредба била лексема која означава зачинску биљку или чест зачин, и открили и друге сложенице овог типа: *sennep(s)smør* 'путер са сенфом', *kaperssmør* 'путер са капарима', *estragonsmør* 'путер са естрагоном', *timiansmør* 'путер са тимијаном', *sitronsmør* 'путер са лимуном' или *hvitløkssmør* 'путер са белим луком'.

Трећој сукласи припадају сложенице које махом означавају меку прехрамбену твар која наликује путеру, а у одредби се налазе лексеме које означавају некакав орашаст производ или семенку: *peanøttsmør* 'путер од кикирикија', *mandelsmør* 'путер од бадема', *nøttesmør* 'путер од орашастих

14 За разлику од њега, *sandeforsmør*, дословно: 'путер из Сандефјура' није путер, већ сос од слатке павлаке и путера.

15 С обзиром на то да је слагање толико фреквентна врста творбе речи у скандинавским језицима, лексикографски је консензус да се у речник не уведе све могуће сложенице, нарочито оне чије је значење транспарентно. Транспарентне сложенице се лематизују ако је кориснику потребна информација о формалној специфичности слагања, на пример да ли се између одредбе и језгра јавља fuga.

плодова', *solsikkesmør* 'путер од семенки сунцокрета'. Овде је сасвим очигледно реч о секундарном значењу лексеме *smør*, а пресликава се само компонента значења која се односи на конзистенцију и мазивост производа (сема индуктор метафоре је у овом случају потенцијална сема) (Bilandžija, 2017: 133).

Иако већина наредних сложеница није лематизована у речницима, морамо се осврнути на тенденцију коју смо приметили у језику испитујући транспарентност значења сложеница друге и треће супкласе. Наиме, анализа показује да је интерпретација сложеница обе групе условљена целокупношћу контекста у ком одредба из специфичне лексичко-семантичке групе учествује у конституисању значења тиме што провоцира одређено тумачење и активира одређено знање о језику и свету. Уколико је одредба из лексичко-семантичке групе „зачин” или „зачинска биљка”, сложеница ће се увек тумачити као „путер са ...”, а уколико је одредба из лексичко-семантичке групе „орашасти плод” или „семенка”, сложеница ће се тумачити као „меки намаз који личи на путер”. Међутим, да ли су значења предвидива уколико се на месту одредбе нађе лексема која означава неку другу намирницу? Ово смо тестирали претрагом могућих сложеница чија је одредба лексема назив за поврће или воће. Показало се, на пример, да њихова интерпретација није једнако једнозначна: сложенице *ertesmør* и *gulrotsmør* могу имати значења 'путер од грашка/шаргерепе' (супкласа 3) или 'грашак/шаргарепа на путеру' (дакле, не у значењу намаза као у супкласи 2), сложеница *potetsmør* 'путер од кромпира' има лексикализовану интерпретацију јер је везана за сиротињски „путер” који се некада у временима кризе састојао од 80% пиреа од кромпира и 20% путера, *kålsmør* означава искључиво купус на путеру, а *aspargesmør* или шпарглу на путеру или мућени путер који се служи уз шпаргле. За разлику од њих, одредбе које су називи за воће учествују у целокупности значења сложенице тиме што упућују на то да се као језгро јавља *smør* као мазива маса или пире: *eplesmør* 'путер од јабука', *pæresmør* 'путер од крушке' или пак *aprikossmør* 'путер од кајсије'¹⁶.

3.2.2. Сложенице са одредбом *smør*/ *smøre*

Како је у детерминативним сложеницама улога одредбе да ближе одреди, сузи, спецификује значење језгра, она се јавља у укупности значења као *differentia specifica*, разликовна компонента која на тај начин сложеницу издваја од сложеница са истим језгром. У овом сегменту анализирамо сложенице са одредбама *smør* и *smøre*, с обзиром на то да се у речницима не јављају сложенице у којима се као одредба јавља нека друга лексема из анализираног деривационог гнезда. Анализирали смо и груписали укупно 87 сложеница, од којих су већина именице, а само је седам придева. То је и очекиван резултат, с обзиром на то да истраживања показују да око 75% свих сложеница у норвешком језику чине сложене именице, а само око 6% сложени придеви (Bilandžija, 2017: 83–84).

За сложене именице са одредбом *smør* утврдили смо да припадају неколиким јасно диференцираним супкласама, од којих су најбројније оне у

¹⁶ Овакве сложенице су можда настале и као калкови према енглеском моделу *apple butter*.

којима се лексема *smør* јавља у свом основном значењу 'путер' и које означавају 1) какву посуду у којој се путер припрема(о), чува(о) и служи(о), ређе прибор за јело којим се путер служи или прави, и 2) количину путера.

Сложене именице из прве групе су *smørasett*, *smørskål*, *smørbøtte*, *smørfat*, *smørholk*, *smørkanne*, *smøreske*, *smørøskje*, *smørkopp*, *smørkrukke*, *smørstett*, *smørspann*, *smørform*, *smørkniv*, *smørskje*, *smørstøter* и *smørspade*. У језгру су најчешће различите лексеме које се односе на дрвене или металне посуде, најчешће везане за традиционалну израду путера на селу (канте, бачве, тегле, качице), као што су *holk*, *bøtte*, *fat*, *krukke*, *spann*, *eske* и *øskje*, лексеме које означавају посуде за традиционално служење путера на селу или у граду, као што су *kanne*, *stett*, *asett*, *skål*, те *form*, посебан калуп из једног или више делова у коме се обликовао путер. Ови калупи су били изузетно декоративни и рељефни, путер се у њима обликовао нарочито за велике свечаности, а по декорацији је било могуће идентификовати произвођача (Dybdahl, 2018).

Многе од ових сложеница у речнику носе ознаку историзма и за њихово разумевање је потребно одређено знање о старијим појавним облицима културе, као и о историјском значају путера у норвешком друштву. О овоме ће бити још речи даље у раду, а при интерпретацији значења сложеница, како на значење сложенице не утиче само полисемантичка структура њених компонената, већ „и активирање нашег знања о окружењу, које нас упућује ка најизгледнијој интерпретацији сложеног концепта који сложеница исказује као целина” (Bilandžija, 2017: 95).

Другој великој подгрупи припадају сложенице *smøramber*, *smørbutt*, *smørdall*, *smørklatt*, *smørbar*, *smørklype*, *smørklump*, *smørklepp*, *smørkule*, *smørskive*, *smørbete* и *smørkjuke*. Све оне су семантички у групи тзв. *фигуративних сложеница*, код којих је однос између одредбе и језгра заснован на појавном облику неке материје (Bilandžija, 2017: 118). Осим *smørkule* и *smørskive*, све означавају неодређену мању количину мекане материје и у синонимном су односу, док се у наведеним сложеницама јављају одредбе *kule* 'куглица' и *skive* 'парче/комад'.

Основно значење се у целини пресликава и у сложенице треће поткатогије са значењем хране која је од путера или садржи путер: *smørbolle*, *smørbrød*, *smørdeig*, *smørkrans*, *smørkjeks*, *smørsaus*, *smørgrøt* и *smørkrem*. У основном значењу се одредба *smør* јавља и у неколико сложеница које су везане за процес производње путера (бућкање и гњечење): *smørkjerne*, *smørkjerning* и *smøreltebrett*.

Значење лексеме *smør* се само парцијално пресликава у супткласи сложеница које означавају називе биљака и животиња: *smørblomst* 'жабњак љутић', *smørbukk*¹⁷ 'жедњак' и *smørgras* 'ливадар', те *smørflyndre/smørtunge* 'риба лист' (једна врста). У називима биљака се преноси имплицитна сема боје путера, а она се први пут јавља као индуктор метафоре у овом истраживању (уп. и придев

17 Већини говорника савременог језика је ова сложеница данас позната као назив врсте карамела коју производи Nidar (Nidar-Bergene).

smørgul 'жут као путер'). Претпоставка је да у два наведена синонимна назива за једну врсту рибе лист одредба *smør* упућује на мекоћу, те се парцијално пресликала само сема која се односи на конзистенцију путера (уп. и придев *smørtuk* 'мекан као путер').

У сложеницама *smørblid*, *smørsnakk*, *smørsnakke*, *smørsanger* и *smørtenor*, одредба *smør* се јавља у једном од својих етаблираних значења индукованих семом „пријатност”. Ово је специфична врста трансформације позната под називом синестезија, где се пријатност укуса путера везује за пријатне осете других чула, примарно звук (*smørsanger*, *smørtenor*). На сличан начин, додуше, уз додатни пренос конкретно–апстрактно, сема пријатности се везује за понашање (у српском језику му кореспондира сема слаткоће); укус путера се, дакле, у овој језичкој заједници узимао као еталон пријатности. Код ових сложеница је, осим тога, очигледан поредбени аспект јер им кореспондирају компаративни фразеологизми: *smørblid* = *blid som smør*, *smørsnakke* = *snakke med smør*.

У последњу супкласу сврстали смо разнолике сложенице које означавају мере, порезе, предмете, занимања која су данас историзми, а иако су унутрашњи односи унутар сложеница понешто различити, сви ови појмови су културноспецифични и најчешће упућују на протекле историјске периоде. За мерење се везују *smørdrittell* ('трећина бачве путера', тј. око 37 кг), *smørfjerding* ('четвртина бачве путера'), *smørloop* ('качица путера', посебна стара мера само за путер, око 15 кг), *smørpunder* ('тегови за мерење путера'). Од посебне лингвокултуролошке важности су сложенице *smørgjeld* и *smørskyld*, које означавају годишњи порез на посед који у стара времена, од 13. до 19. века, не само да се могао плаћати у путеру, већ је путер био и најчешће средство плаћања (уп. и *tiendesmør* 'путер као десетак'). Тада се порез углавном плаћао у роби (жито, риба и путер), а не у новцу, а будући да је држање стоке у планинским крајевима било доминантно, тамошњи сељаци су често плаћали порез у путеру, док се вредност имања у неким крајевима чак и израчунавала управо у вредности путера (свако имање које је могло да плати један *loop* путера (в. горе), сматрало се засебном јединицом од једног *loop*-а) (Salvesen, 2020). Током 19. и 20. века настале су и сложенице *smørforening* и *smørkonsulent*. Оне означавају тип удружења које се од 1871. године старало о уједначености метода производње путера, односно саветника, државног службеника који је између 1899. и 1932. давао савете млекарима и индивидуалним произвођачима у вези са производњом путера.

Глаголска одредба *smøre* јавља се у сложеницама у мањем обиму могућих значења, доминантно у секундарној реализацији 'подмазивати'. Она се везује за лексеме које означавају машине, делове машина или просторије и делове просторија где се одвија подмазивање: *smøremiddel*, *smøreolje*, *smøreapparat*, *smøregang*, *smørekrans*, *smørenippel*, *smørepresse*, *smørerenne*, *smørerille*, *smøregrav*, *smøreevne*, *smørevillig*. Осим тога, квантитативно су добро заступљене и сложенице које се (културолошки) везују за подмазивање опреме за скијање:

smøretips, smøreføre, smørebrenner, smørebod /-bu, *smøreski smørebom* и *smørejern*¹⁸. У само три сложенице, од чега је једна застарела, јавља се одредба *smøre* у свом примарном значењу са општом семантиком 'мазати': *smøresalve* и *smøreost* где означава нешто што је мазиво, има способност размазивања (мелем, сир), те *smørekur*, посебну методу лечења којом се некада мазањем живине масти лечио сифилис.

У сложеницама се као одредба јавља само још једно етаблирано значење лексеме *smøre*, у последње време све фреквентније, од којих многе још увек нису лематизоване у речницима: то је значење 'подмићивати' и јавља се у сложеницама са језгрима која означавају тип мита (новац, путовања, поклоне), уп. *smørepenger, smøregaver, smøretur*.

4. Фразеолошка анализа

У материјалу је посведочено 18 фразеологизама у којима се из деривационог гнезда лексеме *smør* јавља веома ограничен број компонената у поређењу са релативно развијеним деривационим језгром, *smør, smøre, smørje* и *smørøye*, при чему се у највећем броју јављају лексема *smør* и њен првостепени дериват *smøre* (са својим партиципом перфекта *smurt*). Ово нипошто није неуобичајен феномен и у корелацији је са запажањима Волфганга Флајшера, који наводи да фразеологизми теже ка лимитирању комплексности (Fleischer, 1997: 15). У овом контексту би се тенденција могла протумачити двојачко: као типичнија заступљеност творбено једноставнијих речи јер творенице већ творе сложене појмове, али и као својеврсна *обрнута семантичка корелација* која у највећем броју случајева спречава да већ метафоризовано значење буде захваћено додатним процесом фразеологизације. С овим је у вези свакако и запажање да међу фразеологизмима постоји и квантитативна асиметрија међу могућим значењима која компонента има ван фразеологизма, и оних значењских компонената које се реализују у оквиру фразеологизма (Ивановић, 2023: 35).

Према структурним, семантичким и функционалним карактеристикама анализирани фразеологизми припадају различитим супкласама¹⁹:

1) идиомима: *smøre (for) tykt på* 'мазати (пре)дебело' тј. 'претеривати', 'лагати', *smøre seg med tålmodighet* 'намазати се стрпљењем', *smøre seg bort* 'погрешно намазати (скије)', тј. 'користити погрешну тактику', *smøre (sine) haser* 'подмазати (своје) прегибе на коленима', одн. 'дати петама ветра', *smøre noen om tynnen med noe* 'мазати некоме нешто око уста', тј. 'одобровољити некога празним речима', *legge smør på flesk(et)* 'стављати путера на сланину', тј. 'претеривати', *snakke med smør* 'говорити с путером', тј. 'бити слаткоречив', *havne i smørøyet*

¹⁸ Занимљиво је како се значење неке сложенице може с временом изменити тако да се у њој реализују два различита значења одредбе. Такав је случај са придевом *smørlos*, који је због могућности двоструког тумачења променио колокациони потенцијал: према РМО колоцира са лексемом *bord* ('сто') што указује на то да је почетком 20. века придев имао значење 'без путера', 'на коме нема путера', док у савременом језику колоцира са лексемом *ski* 'скије', што указује на семантичку реализацију 'без мазива', 'за које не треба мазиво'.

¹⁹ У раду се користи методолошки апарат немачке фразеолошке традиције.

'завршити у отопљеном путеру', тј. 'некоме је упала кашика у мед', *smør på flesk* 'путер на сланини', тј. плеоназам, вишак, *hele smørja* 'цела бљузга', тј. 'све скупа',

2) компаративним фразеологизмима: *gå som smurt* 'ићи као подмазан путером', *se ut som man har solgt smør og ingen penger fått* 'изгледати као да си продао путер и ниси добио новац', тј. разочаран, *blid som smør* 'љубазан као путер', тј. 'претерано учтив', *som kniv gjennom varmt smør* 'као нож кроз топао путер', тј. 'лагано',

3) устаљеним/идиоматизованм реченицама: *Det er smør til bunn* 'путер је скроз до дна', тј. 'нешто је до сржи добро и квалитетно', *Det blir smør av det* 'биће од тога путер', тј. биће од тога нешто,

4) прагматичким фразеологизмима: *jammen/jaggu/jommen sa jeg smør* 'за име бога, рекох путер', тј. 'ма какви', 'свашта'.

Међу идиомима је осам глаголских и два номинална, а већина семантички припада групи глобалних идиома. То значи да се сви базични елементи јављају у неетаблираним значењима, те тако скупа конституишу значење идиома (Ивановић, 2023: 68). То, међутим, не значи да они не могу бити синтагматски транспарентни, показујући кореспондентност између формалне структуре израза и структуре семантичке интерпретације, које Херартс назива *изоморфизмом* (Geeraerts, 2002: 438–439). Глагол *smøre* у фразеологизмима *smøre (for) tykt på* или *smøre noen om tynnen med noe* не учествује у свом дословном примарном значењу 'мазати', већ је значење метафорично. Но ипак, према Херартсовој класификацији, ови фразеологизми су и мотивисани и изоморфни: јасно је како дословно значење компонената учествује у интерпретацији значења фразеологизма, а притом постоји и мапирање између структура: 'мазати (пре) дебело на нешто' у значењу 'претеривати', 'користити претерана средства' показује кореспондентност у томе што 'мазати' одговара значењу 'користити', а '(пре)дебело' одговара значењу 'превише нечега' (у значење глагола *smøre* већ је аутоматски инкорпорирана значењска компонента 'материја' која овде кореспондира са значењем 'средство').

Међу идиомима се налази и неколико компонентних идиома: *smøre seg med tålmodighet*, *snakke med smør* и *havne i smørøyet*. Као код свих компонентних идиома, једна од компонената (семантичка база) учествује у конституисању укупног значења у неком од својих етаблираних значења (*med tålmodighet* 'стрпљењем', *snakke* 'говорити', *havne* 'достпети'). У наведеним примерима уочава се да су за деривационо језгро лексеме *smør* везане управо оне компоненте које чине семантички фокус, одн. део фразеологизма у ком се одвија пренос значења. Тако у првом фразеологизму *smøre seg* не значи дословно 'мазати се', али се задржава орнативна компонента наношења чега, опскрбљивања (уп. српско *наоружати се стрпљењем*), у другом се јавља значењска компонента 'слаткоћа', а у трећем *smørøye* не означава конкретан феномен (отопљени путер који се слива у барицу на средини куване каше), већ је културолошки и историјски везан за појам ретког луксуза, богатства, срећног тренутка кад се (најчешће о празнику) каша кувала на путеру, а не на води.

Међу компаративним фразеологизмима је један глаголски, један придевски и један компонентски дефективан са формално упражњеном левом страном. У сва три се компонента *smør(e)* јавља у компаратуму (дакле, у делу фразеологизма који би се могао сматрати семантичким фокусом), а у њему се пресликавају различите значењске компоненте исходне лексеме преко којих се врши поређење (глатко, слатко и меко).

У завршетку овог потпоглавља осврнућемо се на две појаве, једну везану за питања фразеолошке и дефразеолошке деривације, и другу везану за питања сличности и разлика везаних за мотивацију и мотивну слику која превазилази границе појединачних супкласа.

Као прво, и на овако ограниченом материјалу можемо уочити појаву фразеолошке деривације, појаве која се још назива и секундарна фразеологизација: динамички процес настајања фразеологизма од већ постојећег фразеологизма у језику (Fleischer, 1997: 185). Тако је номинални фразеологизам *smør på flesk* настао скраћивањем глаголског фразеологизма *legge smør på flesk*, а он пак скраћивањем пословице *Ein skal ikkje kline smør paa flesk*²⁰, уз изразиту компонентску нестабилност глаголске компоненте. И прагматички фразеологизам *jammen /jaggu/jotmen sa jeg smør*, синхронизиски немотивисаног значења, са примарном прагматичком функцијом ироничног одбацивања претходно реченог, настао је, како показују старији забележени извори, од велеризма *Jatæn sa' jeg smør, jeg, sa kjærringa, fik smult paa brødet*. Тек из ове перспективе, са контрастирањем путера и свињске масти²¹, мотивише се значење 'супротно од очекиваног'.

Под дефразеолошком деривацијом подразумева се грађење твореница на основи коју чини фразеологизам (Fleischer, loc.cit.). На овај начин су настале сложенице *smørblid < blid som smør* и *smørsmakke < smakke med smør*.

Као друго, упркос различитим формалним статусима везе између компонената, уочава се да се лексема *smør* у фразеологизмима јавља у значењима која могу бити ендосемемска, али и да постоји одређени елемент културолошког разумевања мотивне слике, при чему дато значење није забележено као једно од ендосемемских. Под први случај се могу подвести значења везана за компоненте 'меко', 'подмазано > глатко > брзо' или пак 'слатко' и 'слаткоречиво' (на основу семе угодности). Међутим, неопходно је активирати знање о култури и историји да би се путер као компонента схватио као мерило добростања и квалитета.

20 Овај облик посведочен је у књизи Рејдара Торалфа Кристијансена *Gamle visdomsord* (Мудрости из старине) из 1928. године.

21 У приповеци Рудолфа Нилсена (Nilsen, 1922) „Da 'greven' skulde hente 'Blakken'” пронашли смо другачије лексикализоване контраст: уместо свињске масти јавља се китова маст (*joggu' sa jeg smør, sa tapp, han fik hvalfett paa brø*). Најстарији посведочени пример овог фразеологизма потиче из 1894. Чињеница да се налази у првом сегменту велеризма говори у прилог томе да је први део морао бити етаблиран израз/ пословица у време настанка велеризма, али ранији извори нису посведочени.

5. Закључак

У раду смо из творбено-семантичке и фразеолошке перспективе анализирали разгранату лексичку породицу лексеме *stør* на материјалу 10 првостепених и другостепених деривата, 87 сложеница и 18 фразеологизама ексцерпираних из три водећа штампана и електронска речника савременог норвешког језика. Закључци анализе упућују на висок степен семантичке дивергентности између изведеница и сложеница насталих од именичке ТО *stør* и глаголске ТО *stør-* / *støre/smur-*, што је проузроковано раним губитком примарног значења 'масноћа' и специјализацијом значења лексеме *stør*, чије је основно значење данас 'путер'. Рефлекс примарног значења задржан је у првостепеном деривату *støre*.

У твореницама насталим од именичке ТО пресликава се махом целокупност основног значења 'путер': који се односи на, који је везан за, који садржи, који је врста, како у конкретним значењима, тако и онима која феномену путера придају културолошки значај, нарочито у фразеологизмима: који је као путер, са вредносном компонентом драгоцен, вредан, мерило. Од секундарних значења лексеме *stør* посебно је заступљено синестетична компонента 'пријатног укуса', 'сладак', који доживљава и секундарну апстракцију значења *сладак* > *слаткоречив*, како у сложеницама, тако и у фразеологизмима. Секундарно значење 'мекана маса' заступљено је у већем броју сложеница које доминантно означавају јестиве твари, али не без изузетка (уп. *øyestør* 'крмељ'). Међутим, и код једне и код друге групе ваља приметити да се она мапирају искључиво у оквирима сложеница, што сложеницу чини специфичним семантичким окружењем које диференцира значење: *stør* не може значити 'крмељ' ван сложенице. Семантичка компонента 'жуће боје' није експлицитна, не даје основ за полисемантичко проширење основне лексеме, али се као сема индуктор метафоре јавља у мањем броју сложеница које означавају називе биљака.

Заузврат се у изведеницама од глаголске ТО пресликавају све семантичке реализације глагола *støre*, са различитом фреквентношћу. Најзаступљеније је свакако мапирање примарног значења 'мазати', потом 'подмазивати', те 'подмићивати', и само у једном деривату 'бити, тући'. За разлику од изведеница, где ТО најчешће учествује у значењу 'мазати', међу сложеницама без сумње преовладава семантичка реализација 'подмазивати'.

Литература

- Драгићевић, Р. (2007). *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
 [Dragičević, R. (2007). *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike]
 Гортан-Премк, Д. (2004). *Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
 [Gortan-Premk, D. (2004). *Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskome jeziku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva]

- Ивановић, Б. (2023). *Типологија фразеолошких компонената у немачком језику*. Београд: ФОКУС – Форум за интеркултурну комуникацију.
- [Ivanović, B. (2023). *Tipologija frazeoloških komponenata u nemačkom jeziku*. Beograd: FOKUS – Forum za interkulturnu komunikaciju]
- Толстая, С. М. (2008). *Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе*. Москва: Индрик.
- [Tolstaya, S. M. (2008). *Prostranstvo slova. Leksicheseskaya semantika v obshcheslavjanskoj perspektive*. Moskva: Indrik]
- Bilandžija, S. (2017). *Slaganje u savremenim skandinavskim jezicima – prototip i periferija*. Beograd: FOKUS – Forum za interkulturnu komunikaciju.
- Bjorvand, H., Lindeman, F. O. (2007). *Våre arveord: Etymologisk ordbok*. Oslo: Novus forlag.
- Bokmålsordboka*. (n.d.). Språkrådet/Universitetet i Bergen. <http://ordbokene.no/>
- Cleasby, R., Vigfusson, G. (1874). *An Icelandic-English Dictionary*. <https://old-norse.net/search.php/>
- Det Norske Akademis ordbok*. (n.d.). Oslo: Det Norske Akademi for Språk og Litteratur. <https://naob.no/>
- DWB, *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm (1854–1971)*. (n.d.). Leipzig: Verlag von S. Hirzel. <https://www.woerterbuchnetz.de/DWB2/>
- Dybdahl, A. (2018). smørform. In *Store norske leksikon*. Retrieved February 4, 2024, from <https://snl.no/sm%C3%B8rform/>
- Falk H., Torp, A. (1999 [1903-1906]). *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog*. Oslo: Bjørn Ringstrøms Antikvariat.
- Fleischer, W. (1997a). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache* (2. izdanje). Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Fleischer, W. (1997b). Das Zusammenwirken von Wortbildung und Phraseologisierung in der Entwicklung des Wortschatzes. U R. Wimmer, F. J. Berens (ur.), *Wortbildung und Phraseologie* (str. 9–24). Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Geeraerts, D. (2002). The interaction of metaphor and metonymy in composite expressions. In R. Dirven, R. Pörings (Eds.), *Metaphor and metonymy in comparison and contrast* (pp. 435–465). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Leira, V. (1992). *Ordlaging og ordelement i norsk*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Nilsen, R. (1922). Da “greven” skulde hente “Blakken”. *Rebell*, 39. https://www.oslo.kommune.no/OBA/gallerier/Kjaerlighet/Rudolf_Nilsen/Utvalgte%20petiter/Da_greven_skulle_hente_blakken.htm/
- Norsk riksmålsordbok* (2nd ed). (1983). Oslo: Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur.
- Römer, C., Matzke, B. (2005). *Lexikologie des Deutschen: eine Einführung* (2. izdanje). Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Salvesen, H. (2020). smørskyld. In *Store norske leksikon*. Retrieved February 4, 2024, from <https://snl.no/sm%C3%B8rskyld/>
- Söderbergh, R. (1971). *Svensk ordbildning* (2. izdanje). Stockholm: Läromedelsförlagen.

- Thorell, O. (1981). *Svensk ordbildningslära*. Stockholm: Esselte studium.
- Vinje, F. E. (2013). *Moderne norsk: En veiledning i skriftlig framstilling – morfologiske og syntaktiske vanskeligheter* (5. izdanje). Oslo: Fagbokforlaget.

Sofija A. Bilandžija

Summary

SMØR ‘BUTTER’ IN NORWEGIAN AND ITS LEXICAL CLUSTER: WORD-FORMATION, SEMANTICS AND PHRASEOLOGY

This paper deals with the analysis of the Norwegian word *smør* ‘butter’ and its lexico-derivational cluster: the author analyzes and discusses complex lexemes (derived words and compounds) with *smør* as their base, as well as phrases containing either *smør* or any of its derivatives. The material comprising 10 derivatives, 87 compound words and 18 phrases is excerpted from three major dictionaries of Norwegian Bokmål/Riksmål. The first part of the paper is concerned with how the meaning of the derived word emerges through the interaction of the meaning / part of the meaning of the stem with the general categoric meaning of a given suffix. Our findings show a significant degree of semantic asymmetry between the derivational family with the noun *smør* as its stem, and the family based on the verbal stem *smør-* (*butter* vs *smear*). The second part of the paper establishes and explores different subsets of compound words with *smør* appearing either as the head or the modifier in compounds, with additional remarks on how culture and knowledge about the world around us can determine the restrictive potential of the head noun. The third part of the paper identifies common semantic features and meaning shifts of phrases containing *smør* or members of its derivational family across different subclasses of phraseologisms.

Key words:

smør, Norwegian, lexical cluster, word formation, semantics of derivatives, semantics of compounds, phraseology